

Digitaalse kirjaoskuse tase eesti keele kui teise keele õppes

Ingrid Prees

Tartu ülikooli haridusteaduse magister,
Tallinna tehnikaülikooli Virumaa kolledži eesti keele lektor

Tehnoloogia areng eeldab igalt töötajalt digivahendite kasutamise oskust ja digipädevuste arendamisega tuleks alustada juba varajases lapsepõlves. Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava kaheksa arendamist vajava pädevuse hulgas on ka digipädevus. Milline siis on digitaalse kirjaoskuse tase eesti keele kui teise keele õppes ning kas see vastab riiklikule õppekavale?

Artikkel põhineb magistritööl, kus uurisin II, III ja gümnaasiumiastme õpilaste ning õpetajate digitaalse kirjaoskuse taseme vastavust riiklikule õppekavale Ida-Virumaal eesti keele kui teise keele õppes. Koostasın küsitlusvormi iga kooliastme õpilastele ja üldhariduskooli eesti keele kui teise keele õpetajatele. Küsitluse korraldasın kolmes Ida-Virumaa vene õppekeele koolis ja kokku vastas küsitlusele 310 õpilast (163 poissi ja 147 tüdrukut). Ida-Virumaa eesti keelest erineva õppekeelega 19 koolile saadetud veebiküsitlusele vastas 31 õpetajat 13 õppeasutusest Kohtla-Järvelt, Jõhvist, Aserist, Sillamäelt ja Narvast. Küsitlusvormide koostamisel võtsın aluseks „Digipöörde programmi 2017–2020“¹, õppijate digipädevuse mudeli „Digipädevus õppekavades“²,

¹ Digipöördeprogramm 2017–2020. Eelnõu. Haridus- ja Teadusministeerium.

² Mets, Urve; Elyna Nevski, Margus Pedaste, Mart Laanpere 2016. Digipädevus õppekavades. Hariduse Infotehnoloogia Sihtasutus

DIGCOMP raamistiku³ ja „Õpetajate digipädevuste hindamismudeli uuringu aruande“⁴.

Lisaks uurisin eesti keele kui teise keele digitaalset õppevara ja digitaalset õppematerjali vene õppekeele koolide eesti keele kui teise keele 4.–12. klassi õpikutes. Analüüsisin küsitluste vastuseid ja võrdlesin neid riiklike programmide ja mudelitega ning jõudsin järeldusele, et õpilaste teadmised põhinevad peamiselt info otsimisel, kuid vähehaaval toimub areng digiteadlikkuse suunas. Pedagoogid on digipöördeprogrammi ja digipädevuse mudeliga tutvunud vaid põgusalt.

Digipädevus eesti keele kui teise keele õppekavas

Konkreetselt ei ole õppekavas digipädevus eesti keele kui teise keele õppes kirjas, kuid II kooliastme kuuest teemavaldkonnast vaid üks, „Vaba aeg“ sisaldab lugemiseelistuste teemana internetis olevat raamatut.

Põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava lisa 2 punktis 1.3. on III kooliastme kuuest teemavaldkonnast digipädevus teemas „Mina ja teised“. Seal tuleb käsitleda virtuaalse suhtlemise eeliseid ja puuduseid, suhtluskeskkondi ja -portaale, foorumeid, MSNi ja e-posti. Teemas „Igapäevaelu. Õppimine ja töö“ on meedia ja reklaami alateema, näiteks see, kuidas internet saab olla kasulik ning milliseid ohte võib meedia kasutamine sisaldada. (PRÕK 2017, GRÕK 2018)

Gümnaasiumi õppekava järgi käsitletakse digipädevusena õpilase oskust otsida internetist infot ja oskust leitud infot rakendada. Gümnaasist järgib uue sisu loomisel ja vormistamisel autoriõigusi, säilitab saadud infot digitaalsel kujul, jagab seda ohutult ning pöörab isikuandmeid sisaldavate tekstide kasutamisel tähelepanu interneti turvalisusele. (Mets jt 2016: 3)

Digipöörde programm

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 üks strateegiline eesmärk on digipöörde programm 2017–2020. Selleks et saavutada programmi eesmärged,

³ Ferrari, Anusca; Punie Yves, Barbara N. Brečko 2013. DIGCOMP: a framework for developing and understanding digital competence in Europe. Luxembourg: Publications Office.

⁴ Laanpere, Mart; Kai Pata, Piret Luik, Liina Lepp 2016. Õpetajate digipädevuste hindamismudeli uuringu aruanne. Hitsa Innovatsioonikeskus, Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool.

tuleb tasemehariduse õppekavadel tagada „õppijate, õpetajate, õppejõudude ja koolijuhtide digipädevused. Samuti on vaja luua toetav keskkond ning koostada ja teha kõigile kättesaadavaks kvaliteetne uuenduslik õppevara“ (Digipöörde programm 2017–2020). Strateegia näeb ette nii tehniliste vahendite olemasolu kui ka digipädevaid õpetajaid ja koolijuhte, kes oskavad kasutada e-ressursse. Kui riiklikus õppekavas on sätestatud digipädevus, siis haridusasutused on kohustatud õpilastes seda pädevust arendama. Koolide digivõimalused ja õpetajate digipädevused on väga erinevad. Koole toetatakse arvutite soetamisel, et õpetajad saaksid õpetöös kasutada erinevaid digikeskkondi. See eeldab, et õpetajad on pädevad kasutama nii endale harjumuspäraseid digiseadmeid kui ka oskaksid juhendada õpilasi nende isiklike seadmete kasutamisel. Programm näeb ette õpetajate täienduskoolituste toetamist. Lisaks on õpetajatel võimalik saada tuge oma kooli haridustehnoloogilt. Välja on töötatud süsteem, mis aitab digipädevusele kaasa. Koostatud on nii õpetajate kui ka õpilaste digipädevusmudel, e-tasemetööd, e-eksamid, Progetiiger, digitaalne õppevara, digitaalse õppevara portaal ehk e-koolikott.

Eestis on digipöörde üks esmaeesmärke digivahendite kasutamine õpetamisel ja õppimisel nii, et see tooks kasu ja oodatud tulemusi. Kavas on see saavutada aastaks 2020.⁵

Digipädevusmudelid

Õpilaste digipädevusmudel töötati välja 2016. aastal HITSA eestvedamisel. Selle aluseks võeti põhikooli ja gümnaasiumi riikliku õppekava läbivad teemad ning DIGCOMi raamistiku viis osaoskust: info haldamine, suhtlemine digikeskkondades, sisuloome, probleemilahendus ja turvalisus (Ferrari jt 2013). Magistritöös võtsin õpilaste küsitluses aluseks neli esimest osaoskust. Pädevusmudel on jagatud neljaks tasemeks: I tase – põhikooli I aste, II tase – põhikooli II aste, III tase – põhikooli III aste, IV tase – gümnaasium ja kutseõppeasutus. Iga järgmine tase eeldab eelmise taseme saavutamist ning tasemel olevate oskuste olemasolu.

Pädevuste süsteemseks kujundamiseks on välja töötatud õpetajate digipädevusmudel, milles on viis pädevusvaldkonda: õppijate innustamine ja nende loovuse arendamine, õpetaja eeskuju digiajastu töö- ja

⁵ Europe's Digital Progress Report 2017. Digital Single Market. <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/europes-digital-progress-report-2017>

õppimiskultuuri kandjana, digiühiskonnas kodanikuna käitumine, digi-ajastule kohaste õpetamis- ja hindamisvõtete arendamine, kutsealane areng ja eestvedamine. Oma lõputöös võtsin õpetajate küsitluses aluseks kolm esimest digipädevuse valdkonda. Iga pädevusvaldkond sisaldab neli pädevust (Laanpere jt 2016: 6). Pädevusvaldkondi hinnatakse viieballiskaalal.

Balti uuringute instituudi uuringu „Õpetajate täiendusõppe vajadused“ lõpparuandes on räägitud õpetajate erinevatest digioskustest. Ühed teavad täpselt, mida nad soovivad digivaldkonnas juurde õppida, ja samas on ka neid, kes ei oska dokumente allkirjastada. Samas soovivad õpetajad selliseid koolitusi, kus nad saavad ise kõike praktiliselt läbi proovida.⁶

Eesti koolide digiolukord

Praxis viis 2017. aastal HITSA tellimusel läbi uurimuse, mille eesmärk oli välja selgitada Eesti koolide digiolukord. Tuli välja, et õpilased oskavad kasutada infotehnoloogiat elementaarsel tasemel, nt vormistada tekste ja otsida infot, kuid nad ei ole võimelised ise andmeid analüüsima, veebilehte looma vm keerulisi toiminguid tegema. Õpilaste arvutiteadmisi on võimalik arendada igas õppeaines. Järelikult on väga oluline, et õpetajad teeksid omavahel koostööd, õpiksid kolleegidelt, saaksid täienduskoolitusi ning arendaksid oma digitaalset kirjaoskust. Digipädevad õpetajad oskavad õpilastele anda nii arvutialast nõu kui ka muuta oma õppetunde huvitavaks.

Digitaalsed õppematerjalid eesti keele kui teise keele õppes

Praxise uuringust selgub, et Eesti üldhariduskoolides on digipädevuse arengu peamiseks takistuseks digitaalsete õppematerjalide puudus. Õpetajad on seisukohal, et kvaliteetsed õppematerjalid ei ole kättesaadavad ning olemasolevaid materjale on liiga vähe.⁷

⁶ Kallas, Kristina; Merit Tatar, Kaarin Plaan, Maarja Käger, Kats Kivistik, Rauno Salupere 2015. Õpetajate_täiendõppe vajadus. Balti uuringute instituut https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/45196/Opetaja_taiendõppe%20vajadus.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁷ Leppik, Cenely; Hanna-Stella Haaristo, Eve Mägi 2017. IKT haridus: digioskuste õpetamine, hoiakud ja võimalused üldhariduskoolis ja lasteaias. Poliitikauuringute

SA Innove on 2016. aastal koostanud ülevaate eesti keele kui teise keele õppevarast, et saada teada, kas praegune õppevara on kvaliteetne ning katab õppekava. Kaardistusest jäeldub, et õppematerjalid on olemas paberil, kuid digivormis materjale on vähe. III kooliastmele on integratsiooni sihtasutuse toetusel loodud digitaalne eesti keele õppevara „Pille ja Lauri lood“ vaegkuuljatele, kuid „digilahendustele tuginev terviklik eesti keele e-õppe keskkond“⁸ vajab arendamist.

Digitaalne õppematerjal vene õppekeelelega koolide eesti keele kui teise keele õpikutes

Uurisin vene koolide 4.–12. klasside paberõpikuid ja töövihikuid, et vaadata, mil määral need toetavad digipädevuste arendamist. Neljanda klassi kahe eri kirjastuse õpikute analüüsis selgus, et digipädevuse arendamisvõimalused on mitmekülgsed ja pakuvad minu arvates õpilastele huvi. 2015. aastal kirjastuselt Kirjatark ilmunud Inga Manguse ja Merge Simmuli eesti keele õpik „Minu eesti keel“ võimaldab kasutada QR-koodi lugejat, millega on võimalik teha sobitamisesandeid, kuulata luuletusi, sõnu, laule, avada tekste. Lisaks on kõik helifailid kättesaadavad kirjastuse kodulehel, kust õpetajad leiavad õppetundideks esitlusi, kuid need on kaitsitud ja nõuavad paroole. Kodulehelt saab vaadata grammatikavideoid. Ka eelnimetatud autorite 5. ja 6. klassi õpikud pakuvad erinevaid digipädevuse võimalusi. Aino Siiraku 7.–9. klassi eesti keele õpikud toetavad digipädevuse arendamist minimaalselt: õpilastel palutakse otsida internetist infot, teha arvutiesitlusi, kuulata helifaile. Gümnaasiumiastme õpikud sisaldavad piisavalt info otsimise, esitluse koostamise ja kuulamisülesandeid.

Küsitluse tulemused

II kooliastme küsitlusele vastas 91 õpilast (53 poissi, 38 tüdrukut). Soovisin teada, kuidas õpilased otsivad infot, ning selleks tuli õpilastel valida need laused, mis käisid nende enda kohta. Kõige rohkem (45,1%) õpilasi vastas, et nad otsivad internetist infot ainult vene keeles ja tõlgivad saadud info eesti keelde. Vastanutest oli 29,7% neid õpilasi, kes oskavad internetist

keskus Praxis http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2016/08/IKT-hariduse-uuring_aruanne_mai2017.pdf

⁸ Ülevaade üldhariduse õppevara kaardistusest 2016. a. SA INNOVE https://www.hm.ee/sites/default/files/oppevara_kaardistus_kokkuvote_0.pdf

leitud eestikeelset infot oma sõnadega edasi anda. Raamatutest otsib infot vaid neli õpilast.

Järgmisena soovisin teada, millistes digikeskkondades õpilased suhtlevad. 36,3% õpilastest loeb eestikeelseid veebilehekülgi. Õpilaste sellisele valikule aitas arvatavasti kaasa see, et pakutud lauses olid loetletud sellised eestikeelsed veebileheküljed nagu Miksike, Eesti keel, Koolielu, Lastekas, Keeleklikk jne. 13,2% õpilastest vastas, et ta suhtleb veebikeskkondades eesti keeles. Lisaks selgus, et peaaegu pooled õpilased olid seisukohal, et nende eesti keele õpetaja ei jäta kunagi koduseid töid, mis nõuavad interneti kasutamist. Kui kodus on midagi vaja teha, siis on selleks kas referaadi, plakati või kuulutuse trükkimine ning ettekande tegemine. Kõige vähem lasevad õpetajad veebikeskkondade kaudu eesti keelt õppida ja harjutada. Eesti keele tunnis kasutatakse nutiseadmeid peamiselt interaktiivsete viktoriinide tegemiseks Kahooti või Quizalize'i keskkonnas. Kuigi saadud vastustest selgub, et digipädevuse arendamine on tagasihoidlik, arvavad õpilased, et nutiseadmega õppides oskavad nad paremini eesti keeles lugeda ja 47,3% oli arvamusel, et nende kirjalik eesti keel on muutunud korrektsemaks.

III kooliastme küsitlusele vastas 114 õpilast (52 poissi, 62 tüdrukut). Küsimuste teemavaldkond oli sama, mis II kooliastmes, kuid küsimuste sisu lähtus III kooliastme digipädevusmudelile, mille järgi iga järgnev oskus eeldab eelmise taseme digipädevuse olemasolu. Kui II kooliastme õpilased otsisid valdavalt infot oma emakeeles, siis III kooliastme õpilastest oskab 54,4% internetist märksõnu sisestades otsida eestikeelset infot. Samas on endiselt palju ka neid õpilasi (45,6%), kes otsivad internetist infot ainult vene keeles ja siis tõlgivad selle eesti keelde.

Kuigi õppijad peaksid olema teavitatud sellest, kuidas töid koostada, et vältida plagiaati, näitas küsitlus midagi muud. Vaid 38,6% õpilastest jälgib, et töödes ei oleks plagiaati ning selle vältimiseks kirjutavad nad alati eesti keeles leitud info juurde allika, kust see info on pärit ning kes on autor. 14% vastanud õpilastest on loonud digitaalseid eestikeelseid materjale. Võiks eeldada, et III kooliastme õpilased suhtlevad palju eri digikeskkondades, kuid küsitlusest selgus, et 43,9% vastanutest seda ei tee. Samas 31,6% õpilasi saadab eesti keeles e-kirju ja 21,9% tekstisõnumeid. 54,5% õpilastest vastas, et nende eesti keele õpetaja ei anna kunagi kodust tööd internetis ning õppimine toimub ainult õpiku ja töövihikuga. Kui

kodus on vaja midagi teha, siis selleks on referaadi või loovtöö kirjutamine ja esitluse koostamine. 21,9% oli neid õpilasi, kes vastas, et õpetaja pakub koduse tööna elektroonilise päeviku kaudu erinevaid keeleõpet toetavaid veebikeskkondi. Eesti keele tundides kasutatakse nutiseadmetes sõnaraamatuid (56,7% vastanuist) või vaadatakse eestikeelseid videoid või mängufilme (47,1% vastanuist). Kõige rohkem on 7.–9. klassi õpilased (71,1% vastanuist) seisukohal, et nutiseadmed aitavad arendada eesti keeles lugemise oskust.

IV kooliastme küsitlusele vastas 105 õpilast (58 poissi, 47 tüdrukut). Kõige rohkem oli vastanute hulgas neid (74,3% õpilast), kes oskavad internetist märksõnu sisestades otsida eestikeelset infot. Samas oli ka neid (31,4%), kes otsivad infot vene keeles ja tõlgivad selle siis eesti keelde. Gümnaasiumiastmes kasutatakse digivahendeid klassikaaslastega ühistöö tegemiseks (55,2%) ja eestikeelsete e-kirjade saatmiseks. Koduse tööna kasutatakse peamiselt veebisõnastikke (76,2% vastanuist) ning natuke üle poole (46,7%) märkis, et trükib Wordi tekstitöötlusprogrammis teksti. Vähe on ka neid õpetajaid, kes jagavad oma õpilastele (21,9%) veebipõhiseid keskkondi ning aitavad sellega õpilaste keeleoskust parandada. Eesti keele tundides kasutatakse peamiselt veebisõnastikke, 11 õpilase arvates tehakse eesti keele tundides interaktiivseid harjutusi. Küsitlusele vastanud õpilased (88,6%) olid seisukohal, et digivahendite kasutamine parandab nende lugemisoskust.

Õpetajate küsitlusest selgus, et nad on teadlikud digipöörde programmist 2017–2020, õppijate ja õpetajate digipädevuste hindamismudelist, kuid nad on nendega vaid põgusalt tutvunud. Kõik õpetajad kasutavad oma igapäevatoos digivahendeid. Peamiselt otsitakse internetist infot, 87,1% kasutab kellegi teise loodud e-õppematerjale ja 15 õpetajat koostab ise oma õpilastele interaktiivseid ülesandeid. Küsitlusest selgus, et 7. ja 8. klassides kasutatakse peaaegu igas eesti keele tunnis nutiseadmeid. Tunni näitliku materjali ilmestamiseks kasutatakse peamiselt Powerpointi (25 õpetajat).

Õpilaste enesekontrollitistide peamiseks veebikeskkonnaks on Quizlet, mängudeks kasutatakse veebikeskkondi Learningapps, Baamboozle, YeopradiApp, Kahoot ja Kubbu. Õpilaste aktiveerimiseks kasutab vaid kaks õpetajat Wordpressi. Teised pedagoogid ei olnud seda üldse kasutanud või polnud nad kuulnud küsitleja pakutavast Kidblogi ajaveebist. Samas, õpetajate enda arvates kasutavad nad õpilastega tunnis kõige rohkem

ideekaardi koostamise võimalust. Elektroonilise jutu koostamise veebivahendite võimalustest polnud kaheksa vastanut üldse midagi kuulnud.

Küsitlusest võib järeldada, et õpetajad küll kasutavad veebivahendeid, kuid nende kasutamine jääb tagasihoidlikuks. Eesti keele abimaterjalidest paluvad õpetajad kasutada peamiselt eesti-vene-eesti sõnastikku (20 vastanut) ning veebilehekülge www.eki.ee (20 vastanut). Koduse tööna lastakse õpilastel otsida internetist infot konkreetsel teemal (19 vastanut) või koostada kirjaliku tööna referaat, kuulutus, loovtöö (8 vastanut). Mõnikord (24 õpetajat) paluvad õpetajad koostada õpilastel esitluse. Üldiselt on õpetajad arvamusel, et digivahendid võimaldavad kasutada tundides igapäevaeluga seotud materjale ning need muudavad eesti keele õppimise huvitavaks. Õpetajad hindavad digivahendite kasutamist õpilaste seas kõrgelt, sest nad on täheldanud, et neli osaoskust on head. Märgetavaid muutuseid küll ei ole, aga kuus vastanut on seisukohal, et õpilaste kuulamis- ja lugemisoskus on märgatavalt paranenud.

Kokkuvõtteks

Selleks, et tööturul konkurentsivõimeline olla, tuleb kasutada digitehnoloogiat eesmärgipäraselt. Et jõuda nõutavate oskusteni, on vaja alustada juba koolis. Kolmes Ida-Virumaa eesti keelest erineva õppekeele üldhariduskoolis 4.–12. klasside seas tehtud küsitlusest selgus, et eesti keele kui teise keele tundides kasutatakse digivahendeid peamiselt info ja sõnastikest tundmatute sõnade tähenduse otsimiseks. Õpilased kopeerivad leitud info oma töösse, vaid vähesed viitavad autorile. Õpilased jagavad sõpradega veebis leitud huvitavaid materjale. Õpetajad kasutavad tundides digitehnoloogiat, kuid koduse tööna lasevad õpilastel koostada esitlusi ja referaate. Areng digiteadlikkuse suunas toimub vähehaaval.

Viidatud kirjandus

- GRÕK = Gümnaasiumi riiklik õppekava. RT I, 14.02.2018, 9 <https://www.riigiteataja.ee/akt/114022018009>
- PRÕK = Põhikooli riiklik õppekava. RT I, 22.07.2017, 3 <https://www.riigiteataja.ee/akt/122072017003>
- Mets, Urve; Elyna Nevski, Margus Pedaste, Mart Laanpere 2016. Digipädevus õppekavades. <http://innovatsioonikeskus.ee/sites/default/files/Digipadevused/DigipadevusOppekavades2016.pdf>